

Філософські науки

Фуркало В.І., Фуркало В.С., УДПУ ім. Павла Тичини, Умань, Україна
АНАЛІЗ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ ТА СВІДЧЕНЬ ПРО ХАСИДІВ.

Оригінальність хасидизму як містичного за своєю сутністю руху полягає в його пов'язаності з історичними реаліями, тобто, хасидизм не уникає історії, він, перефразовуючи слова М.Бубера, освячує реалії історичного процесу. Показовою є навіть прив'язаність хасидських легенд та переказів до певних історичних, географічних чи антропологічних номінацій.

Найбільш раннім свідченням про хасидів є полемічний твір сучасника Бешта, рабина Соломона з м. Холма (датується 1751 роком). Автор цього твору, розповідаючи про хасидів, повідомляє таке: «Серед них люди, позбавлені будь-якого знання, бідні розумом, які не займаються ні таємною мудрістю (кабалою), ні Талмудом і його тлумаченнями; вони вдаються лише до волань і стрибання під час молитви, супроводжують її співом і вигукуваннями, змінюють постійно свою позу, обгоряються в білі і здійснюють дивні речі. Їх зітхання під час молитви бентежать тако, вони розводять руками, хитаються як дерева і чинять такі речі, про які наші пращури не мали уяви»[3, с.10]. Проте деяка поблажливість у ставленні до хасидів змінюється у р. Соломона з Холма відвертою відразою, коли він повідомляє про їх учителів. За свідченням автора: «Людина, яка нічому не вчилася, визнається мудрецем та іменується рабі. І чим більше тілесних рухів і кривлянь вона робить при молитві, тим гучніше слова її в устах жінок, дітей і людей, убогих духом, коли прославляють її, називаючи «благочестивим» (хасидом) і смиренномудрим ... І ніхто не підозрює, що усередині в такої людини приховується хитрість і крива душа ...» [3, с.10-11].

Про хасидів часів Бешта цікаві свідчення подає також знаменитий борець проти сабатіанства та інших містичних рухів Яків Емден з Альтони. За його повідомленнями, «...ці хасиди більше всього займаються книгою «Зогар» і іншими кабалістичними книгами, проводять півдня в молитві, здійснюючи дивні рухи тіла, плескаючи долонями і хитаючись у всі сторони, з головами,

закинутими назад і очима, піднятими вгору, що суперечить усім завітам і звичаям наших пращурів...» [3, с.11]. При цьому автор доволі різко висловлює й своє надто вороже ставлення до благочестивих, наголошуючи: «Якщо б я особисто бачив цих людей, я рвав би їх залізними кільцями»[2, с.569].

Неприхована ворожість у ставленні до хасидів помітна також у праці представника єврейського Просвітництва Якова Кальмансона «Нарис сучасного стану польських євреїв та їх удосконалення»(1796). Автор цієї праці присвячує хасидам цілий параграф, в якому повідомляється про те, що «секта хасидів стала відомою в Польщі всього лише років двадцять назад. Народилася вона в Меджибожі в Подолії і зобов'язана була своїм походженням одному рабі-фанатику, який, зловживаючи легковір'ям темною юрбою, насів до всього чудесного, зумів здобути у неї прихильність і репутацію пророка»[7, с.85]. Яків Кальмансон з обуренням, гідним просвітителя, пише про те, що «ця секта відкидає вивчення законів і віддає перевагу незнанню, яке навіть ставлять собі в заслугу»[7, с.85]. Він закликає тодішній уряд ужити санкції проти хасидів.

Проте найпомітнішим антихасидьким твором, який з'явився в кінці XVIII століття, слід визнати рукопис проповідника Давида з Макова з доволі симптоматичною назвою «Винищення неуків» (у трьох частинах). (Цінні свідчення про цей рукопис подає С.Дубнов у вищезазначеній праці). Давид з Макова описує стан єврейського життя на Україні як «морок неосвіченості, де вчених зневажають і де духовенство складається з ошуканців і користолобців, а в народі покітним є цілковите здичавіння»[7, с.93].

Додамо до цього, що у третій частині рукопису відомий на той час проповідник-талмудист на підставі власного спостереження подає доволі цікаві свідчення про побут і звичаї хасидів і цадиків. Крім того, у другій частині Давид з Макова наводить важливі в історичному ракурсі документи, які відносяться до боротьби проти хасидських гуртків в інтервалі від 1780 року до 1798 року. На жаль, вищеназваний рукопис до цього часу не опубліковано, хоч посилання на нього містяться у багатьох дослідників хасидіани.

Серед свідчень авторів, які загалом об'єктивно ставилися до хасидів,

зазначимо Соломона Маймона. Цей відомий свого часу єврейський мислитель тривалий час мешкав у Литві (покинув її 1777 року). Ймовірно, що Соломон Маймон, будучи особисто знайомим з хасидами, подає у своїй «Автобіографії» доволі врівноважену їх характеристику. Він описує стан хасидської організації до початку гонінь, називаючи її «таємним товариством, яке присвоїло собі владу майже над цілою нацією»[1, с.199]. Соломон Маймон подає доволі докладні свідчення про побут хасидів, їх звички, про особистість Бешта та його життєдіяльність. Із захопленням автор розповідає про надзвичайну популярність хасидизму в тодішньому єврейському світі. Його словами: «Ці люди [прихильники ідей Бешта] відправлялися паломниками в Корець, Межерич та інші священні міста, де перебували пріосвященні представники цієї секти. Молоді люди залишали своїх батьків, жінок, дітей і цілими юрбами відправлялися відшукувати великих учителів, щоб з їх власних уст слухати нове вчення»[1, с.261].

З документальних джерел, в яких подіються свідчення про історію хасидського руху, найважливішими слід визнати: а) зібрання рабинських відозв і циркулярних послань проти хасидів 1772 року та б) прокламації проти хасидських лідерів 1781 року. При цьому на особливу увагу заслуговує «Циркулярне послання віденського кагала до інших литовських громад», датоване квітнем 1772 року. (Його текст наводить С. Дубнов у своїй праці «Історія хасидського розколу»[5, с.75-78]).

У цьому посланні повідомляється про те, що «...з'явилися люди, які називають себе хасидами і в кожному місті влаштовують свої гуртки і спілки, залишають синагоги, віддаляються від усієї єврейської спільноти і моляться у своїх молільнях, за своїми особливими обрядами. Земля здригається від лементу їх під час богослужінь. Молитву вони постійно переривають пустими розмовами і вводять у себе багато лихих звичаїв... Від вивчення закону вони зовсім відмовилися... Вони зневажають вчених і мудреців прославлених...»[5, с.75]. Автори послання намагаються показати відверте протиставлення хасидів єврейській традиції, несумісність їх культу і звичаїв з іудейськими тощо. Не

дивним є відчутний у посланні заклик до переслідувань хасидів. У ньому стверджується: «Хай скрізь їх переслідують і пригноблюють. Хай розсіють їх зборища, щоб вони не поєднувалися в особливі молитовні союзи, бо роз'єднання і розсіяння – вірний протидійний засіб, і хай розпадуться ті, хто творить беззаконня»[5, с.77].

Показовими є й свідчення про хасидів, наведені у другому посланні віленського кагалу до брестського кагалу (квітень 1772 року). Автор послання повідомляє: «Вони вважають себе мудрецами, чудотворцями, й навіть останній неук, який не вміє прочитати молитви на сон грядущий, як тільки пристає до них, проголошується праведним. Вони голосять в молитвах своїх, і навіть у «вісімнадцяти блаженних» (довгі молитви, що промовлялися шепотом) вони поводять себе як божевільні і говорять, що думки їх носяться усіма світами... Улюблене їх висловлювання — це, що потрібно якомога менше займатися книжним вченням і що не слід засмунуватися з приводу якогось вчиненого гріха ...»[5, с.79].

У прокламаціях 1781 року акцентується переважно на шкідливості культу цадиків і пропонуються заходи, орієнтовані на руйнування цього культу. (Тексти більшості прокламацій наведено С. Дубновим на сторінках його праці «Історія хасидського розколу» [6, с.8,11-16]). У віленській прокламації (липень 1781 року) її укладачі вдаються до відвертого загрозування з пересічними євреями щодо емоційного неприйняття ними хасидів. Тут сказано: «Ці люди [хасиди] заціпають нас своїми хитромудрими кривляннями, звабливими натягненими лякаючі рухами тіла (в молитві), козлиним плиганням і нечистими вимовками» [4, с.19].

Отже, на підставі розгляду найважливіших, як на нашу думку, полемічних творів, циркулярних послань і прокламацій, в яких подаються свідчення історичного характеру про хасидів, можна зробити певні узагальнення.

По-перше, більшість з джерел подають свідчення про хасидів 60 – 70-х років XVIII століття, хоча гуртки благочестивих існували ще в 40-х роках XVIII століття, а в 70-х роках значна їх кількість, належним чином організаційно

оформлена, була своєрідною протипогою ортодоксальному іудаїзмові того часу.

По-друге, судячи з вищенаведених джерел, хасиди привертали до себе увагу переважно надмірним динамізмом своєї молитовної практики, зневагою талмудичної вченості й популізмом серед простолюдинів. Віроповчальні положення хасидів спотворювалися чи свідомо ігнорувалися.

По-третє, переважна більшість сучасників сприймала хасидів як єретиків, розкольників. І навіть Соломон Маймон, який об'єктивно й доволі приязно ставився до благочестивих, визнає їх сектантами.

Завершуючи характеристику джерел, слід окремо виділити масив власне хасидської літератури. Щодо цього найважливішими з огляду їх ідейного потенціалу є, на нашу думку, такі твори, як «Толіот Яков Йосеф» (1780), послання рабина Шнеура Залмана до з'їзду в Могиліві (1784), «Ноум Елімелех» (1788), «Кедушат Леві» (1798), «Лікутей Амарім» (Танія) рабина Шнеура Залмана (1796) і «Лікутей Магаран» рабі Нахмана Брацлавського (1808). При цьому звернемо увагу на ту обставину, що їх опублікування припадає на 80 – 90-і роки XVIII століття, тобто, коли можна говорити вже про певну традицію в розгортанні хасидського руху. Проте в якості історичних джерел, тим більш з огляду на їх вагомий догматичний та подекуди філософський потенціал, вищеазначені твори є обмеженими.

Література

1. Автобіографія Соломона Маймона // Еврейская библиотека. – СПб. – 1871. – С. 187-272.
2. Берлін К. Хасидизм // Еврейская энциклопедия. Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем. – СПб., Б.г. – Т. 15. – С. 560-576.
3. Дубнов С.М. Возникновение цадикизма // Восход. – СПб. – 1889. – Кн. 9. – С. 3-21.
4. Дубнов С.М. Историческое сообщение о подготовительных работах по истории русских евреев // Восход. – СПб. – 1893. – Кн. 7. – С. 3-22.
5. Дубнов С.М. История хасидского раскола // Восход. – СПб. – 1890. – Кн. 4-5. – С. 74-92.
6. Дубнов С.М. История хасидского раскола // Восход. – СПб. – 1890. – Кн. 8. – С. 3-20.
7. Дубнов С.М. Религиозная борьба среди русских евреев в конце XVIII в. // Восход. – СПб. – 1893. – Кн. 2-3. – С. 67-99.